

ստու. զբանէ որ Ա. ատկե. ր. քովը

և թէ՛ Եկեղիսի անխիկ

ԱԿ

ստուս) ն հա. 20 ազգող. լինե. հանած կ ԱՐ.

իւրու. Դիմնոց

սթօ. պանի

հնելու, ձանա.

անկա. եւ որ

Փրան. էլը լե.

մանակ կողմէն

պուե. ի 20

ւն ալ

որքերիկ

նի մէջ

Վրան

սի մը

զբամ.

էս, կը

է մէջի

ի գինն

զ վճա.

ն հետ

այ նշա.

ւնն ու

ԱՆՁԸ

ի բաժ.

րի տա.

իս), 18

տացա. Եկեղիսի

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամեն տեղի համար ուր այս լրագրի մուտքը արգելուած չէ, ամբողջ 15րդ շրջանի (99-րդ տոմար) բաժնորդագրին է 20 Փր. կանխիկ. Կարելի է նաեւ բաժնորդագրուիլ քանի ամսի համար որ ուզուի, ամեն մէկ ամսականը 2½ Փր. հաշուելով և 1900 մայիս ամսին անդին չանց- նելու պայմանով:

Նամակ և ծրար պէտք է ղրկել հետևեալ հասցեով. M. PORTOUKALIAN, Rédacteur du journal Arménia. MARSEILLE (France).

ԺԵ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 26

1899 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 28
1899 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16 (Հ. Տ.)

ԵԱՐԱՍ

Կը հրատարակուի ԴՂ. և Դ. Ք. օրեր

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կա- ասած միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները: Պար- տաւոր չէ վերադարձունել հրատարակուած ձեռագիրները:

Մանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով. Մանուցման 1 միջակ գիրը 1 սանդիակ կարծէ. 1 գլխագիրը 2 սանդիակ:

Les annonces, en français et en arménien sont reçues, aux bureaux de Rédaction: Rue Glanvès, 17.

ԲԱՑՈՒԱԾ Է
ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
“ԱՐՄԵՆԻԱ”
Ժ Ե ՇՐՋԱՆԻՆ
(1899 ՕԳՈՍՏՈՍ — 1900 ՄԱՅԻՍ)

Բաժնորդագրութեան պայմաններն երբ չորսը կը մնան: Ամբողջ 15րդ շրջանի (1899 օգոստոս. 1900 մայիս) բաժնորդագրին է 20 Փրանգ: Իսկ անոնք որ 1899 օգոստոսէն բաժնորդ չեն գրուի եւ շարունակելու մինչև 15րդ շրջանի վերջը, ամսական 2½ Փր. բաժնորդագրին պէտք է վճարեն: Մէկ շրջանի ամիսներէ բաժնորդագրու. թիւնը միւս շրջանի ամիսներին հետ խառնելով տարեկան բաժնորդագրու. թիւն հաշուուի:

Անոնք որ Արմենիայի Ծմանդակ կը գրուին, իրենց համար ստացած մէկ օրինակ Արմենիայէն դատ՝ որի բաժ- նորդագրինը 20 Փր. է, քանի՜ օրի- նակ Արմենիա որ ուզեն, կը ղրկուի իրենց հասցեով և իրենց ծրարի մէջ դրուած, ամեն մէկ օրինակի տարե. կան բաժնորդագրինը 10 Փրանգ և կամ որ նոյնն է, ամսական մէկ Փր- անգ միայն հաշուելով:

Ամեն ազգի ու երկրի մէջ ընդուն- ուած սովորութիւն մ'է որ ԼՐԱԳԻՐ- ՆԵՐԻ ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒՆԵՐԸ ԿԱՆԵՐԻ ԿԸ ՎՃԱՐՈՒԻՆ: Դիւրու- թեան համար կարելի է նաեւ 20 Փր. մաս առ մաս վճարել կանխիկ, 2 կամ 4 ամիսը անգամ մը 5 կամ 10 Փր. ղրկելով:

ԾԱՌՈՒ ԳԻՐԳԵՐ

Արմենիայի խմբագրատան մէջ ծա- խու գտնուած գիրքերի ամանաւան- ցուցակը հրատարակուած է Արմենիայի 14րդ շրջանի 77, 78, 79, 80 և 81 թիւերին մէջ:

Այդ թիւերէն յատկապէս աւելի տպած լինելով, պատրաստ ենք ձրիա- պէս ղրկել անոնց որոնք կը փափա- քին մեր գրադուցակներ ունենալ, եթէ գոնէ 50 սանթիմ ղրկելով գերք ուզեն մեզնէ նախապէս. այդ ուզուած գրքի ծրարին մէջ դրուելով կը ղը- րկուին գրադուցակներն ալ:

Ամեն երկրի փոստերը, քանի՜ սան- թիմի համար ալ լինի, մանտառը փոստ կուտան մեզ վճարուելու համար Մարտիլի մէջ:

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թրանսպալ. — Նամակ եղիպտոսէն (Գանիր). — Պսակ մը 8. Չաքքեւանի գե- րեզմանին վրայ. — Հայեր ի Պարսկաստան. — Ամերիկայի մէջ ձեռնարկուած առաջին հայ վարդապետը. — Թիւրքիայէն լուրեր. — Թրքական իրադրութիւն. — Անգլի- քական վարդապետի պատերազմը. — Ֆրանսա- եւ Թրանսպալ. — Արտասանման լուրեր. — Մանուցումներ:

ԹՐԱՆՍՊԱԿԱՆ

Ամբողջ քաղաքակիրթ, աշխարհի ուշա- դրութիւնն այժմ դարձած է գէպի հե- ուեւ, Ամերիկէի հարաւային ծայրը գտա- նուող մի փոքրիկ Հանրապետութեան, Թրանսպալի վրայ, ուր մի րուս ժողո- վուրդ, Պոնդեր, գոյութեան կուր րա- ցած են իրենցմէ անհամեմատ զօրաւոր մի կառավարութեան՝ Անգլիայի գէպ, որ իր զօրութեան վրայ յենելով, իրմէ տկար եղողի սեփականութիւն, հարստութիւն և անխախտութիւնը խելու իրաւունքը կը կարծէ ունենալ:

Թրանսպալի ոյժը և մեծութիւնը լաւ ճանչնալու համար աւելորդ չենք համա- րի մի քանի վիճակագրական տեղեկու- թիւներ տալ:

Պոնդերը Հոլանտացի գաղթականներ են որք 1-2 դար առաջ գաղթելով իրենց հայրենիքէն հաստատուեցան նախ Գարի մէջ, հետզհետէ իրենց ազգեցութեան տակն առնելով տեղացի ժողովուրդը, Հոթէնթացիները. Բայց երբ Անգլիացիք 1814ին իրենց գլուխ Գարի մէջ դուրս հանեցին, խեղճ Պոնդերի պարտաւորուե- ցան իրենց ազատութիւնը պահպանելու համար ինքզինքնին աքսորել. իրենց նոր հայրենիք թողով անցան Նաթալ. Բայց Անգլիոյ աստիճանաբար յառաջխաղացու- թիւնը այս տեղէն ալ զիրենք դուրս քը- շեց 1840ին և քացին այս անգամ Օրանժ և վաւալ գետերի մէջտեղ հաստատուի- րենց բնակութիւնը, կուռելով միշտ թէ՛ տեղացի վայրենիների և թէ՛ Եւրոպացի քաղաքակիրթ վայրենիների — Անգլիայի դէմ, որի ոտնձգութիւններին և յառաջ- խաղացութեան երբեք վերջ չկար:

Թրանսպալի և Օրանժի երկրներ որոնք երկուքն ալ անկախ Պոնդեր Հանրապետու- թիւններ են և որոնք չարաբաստիկ բաղ- քը այժմ միացուցած է Հասարակաց Թշնամին դէմ մաքառելու համար, 423 հազար քառակուսի քիլոմէթր տարածու- թիւն ունեցող ընդարձակ երկիր մը կը գրաւեն, մէկ միլիոն 380 հազար բնա- կիչներով, որոնցմէ 1 միլիոն 50 հազարը սեւ ֆաֆրներ են, իսկ մնացեալ 330 հա- զարը Պոնդեր. (Թրանսպալի մէջ 850 հազար ֆաֆր, 250 հազար Պոնդ. իսկ Օրանժի մէջ 200 հազար ֆաֆր և 80 հա- զար Պոնդ.) Ասել է թէ երկու հասարա- կապետական երկրներին մէջ գրեթէ 3 մարդ կ'լինայ մէկ քառակուսի հազարա-

մէթր տեղի վրայ, մինչ Բրուսիայի մէջ 86 մարդ:

Իսկ անգլիական ստացուածք եղող եր- կրներին մէջ կը գտնուին հետեւեալ հա- մեմատութեամբ բնակիչներ.

Գարի գաղթականութիւն՝ 1 միլիոն 600 հազար սեւ և 430 հազար սպիտակ. Ռոտէզիա՝ մէկ միլիոն սեւ և 10 հազար սպիտակ. Նաթալ՝ 530 հազար սեւ և 50 հազար սպիտակ. Պաշուֆալանտ՝ 520 հազար սեւ: Ներքին Թրանսպալ 70 հազար սեւ և այլն:

Բայց պէտք է նկատի առնել որ անգ- լիա ան ստացուածքների վրայ բնակող սպիտակներին մէջ կան 100 հազար Պոնդ- ներ որոնք սրտով կապուած են իրենց արիւնակից Թրանսպալացիների հետ:

Արեւմտեայ սպիտակ հարաւային Ամերիկէի մէջ, Բաֆրները դուրս հանե- լով քանի որ անոնք մասնակցութիւն մը չունին այս կուռների մէջ. Պոնդերի կու- սակցութիւնը կը լինի մօտ 430 հազար, իսկ Անգլիոյ 390 հազար:

Թրանսպալի և Օրանժի Պոնդերն, ինչպէս ասինք, 330 հազարի կը հասնին և ասոնցմէ ալ հարիւրին 10ը միայն կըս- ուելու կարող վիճակի մէջ են. ուրեմն 33 հազար զինուոր միայն ունին. որոնցմէ 8 10 հազարը նշանակուած են երկրա- պահ՝ բնիկ սեւ բնակիչներին դէմ, որոնք իրենց անհանգարտ բնաւորութեամբ շատ վտանգութիւն չեն ներշնչեր. մնացեալ 23 25 հազար Պոնդ զինուորներ են որք այսօր ամեն կողմէն արշաւած են անգ- լիական ստացուածքներին մէջ յանուն անկախութեան, ազատութեան. և չնայած որ մեզ հասած ամեն լուրեր անգլիական աղբիւրէ կը բղխին, նորէն կրմանաք որ մեծամեծ միասններ պատճառած են:

Այսպէս ուրեմն 330 հազար Պոնդեր պատերազմ բացած են 300 միլիոնի մօտ ժողովուրդ ունեցող մի տէրութեան դէմ և այս բանը կուգայ կրկին անգամ մեզ համոզել թէ երբ մի ժողովուրդ հայրե- նասիրութեան, ազատութեան սուրբ գաղափարով ոգևորուած ու պատրաս- տուած է, երբ պարտաճանաչութեան և դիտակցութեան մէջ այնչափ առաջ գա- ցած է, այլևս նորա աչքին շատ երկիւղ չազդեր թշնամիի ոյժը, այլևս թշնամիի թիւը և մեծութիւնը իրեն չեն վհատե- ցուներ և գոյութեան այդ անհղ կուռին մէջ նա միայն մի նպատակ կուռնայ. կամ լինել ազատ կամ ոչնչանալ իսպառ. զի իւր կեանք ազատ լինելու մէջ միայն կը տեսնէ. Եւ Պոնդերն այժմ ոգևորու- թեան այս աստիճանին մէջ են. Կարելի է որ Պոնդերն այս անհաւասար կուռին մէջ իսպառ ոչնչանան կամ իրենց անկա- խութիւն կորսնցունեն և կամ նորէն տե- ղահան լինին այս երկրներէն ալ. ինչպէս ուրիշ անգամներ. Բայց կարելի է նաեւ որ յաջողին և իրենց անկախութիւնը ա- լելի հաստատ հիմքեր վրայ դնեն, զի

առաջին անգամ չէ՛ որ այս համակրելի և փոքրիկ ժողովուրդը Անգլիայի հետ կը չափուի ինչպէս միշտ և 1880 թուակա- նին ալ երբ կուռեցաւ. այն ժամանակ Անգլիացուց յաղթեց և Անգլիա աւելի մեծամեծ շահեր չի կորսնցունելու համար պարտաւորուեցաւ համաձայնութեան գալ. բայց մի բաց դուռ թողուց, մի օր կրկին այս ժողովուրդի րազդին հետ խա- ղալու համար և այժմ այդ օրը եկած կը համարի. Բայց տեսնենք թէ ի՞նչ կասէ Եւրոպան որ ինչպէս կերել. այժմ մի պոռթկումի կը սպասէ. պիտի թոյլ տայ որ Ամերիկէի հիւսիսէն հարաւ հասարա- կածին երկու կողերին վրայ գտնուող այդ անապին տարածութեամբ երկրներ որոնք հողին երեսը կիզիչ կլինայ մը, իսկ հողին տակ ոսկիի անհուն խաւեր ունին, միմիայն Անգլիոյ սեփականութիւն դառ- նան:

Բայց երբ մտածենք որ Պոնդերն այս ամբողջ ազգաբնակչութեան չափ միայն Հայեր մորթուեցան վերջին սորսապիւնե- րին ժամանակ, ի՞նչ տխուր համեմատու- թիւն կարող ենք առնել. 300 հազար Հա- յեր մորթուեցան, որոնք բոլորն ալ կըս- ուելու կարող էին: Նի՞ք երբեք այս ամեն Հայեր ոգևորուած ինչէին հայրենասիրու- թեան և իրենց անկախութեան գաղա- փարներով ինչպէս Պոնդերը, և Անգլի- աէն անհամեմատ տկար մի տէրութեան, Թիւրքիայի դէմ կուռէին ու այնպէս մեռ- նէին, միթէ՞ մեր գերութեան վերջ տըր- ուած չէր այժմ: Թողունք 300 հազարը, թող ասոնցմէ հարիւրին 10ը միայն, 30 հազա- րը, ազատութեան գաղափարին համար պատրաստուած զոհուողներ լինէին, միթէ՞ չէր կարելի Թիւրքիայի աւելի նեղ վիճակի մէջ դնել և Հայերին համար քիչ շատ գոհացումներ ստանալ, քանի որ փորձը քանի՜ քանի՜ անգամներ ցոյց տը- ւած է մինչև այժմ թէ Թիւրքիան խեղ- րագիրներով իրեն եղած դիմումներին նշանակութիւն ու գոհացում չտար երբ քիչ է:

ՆԱԽԱԿ ԵԳԻՊՏՈՍԷՆ

Գահիրէ, 3/15 հոկտ. 99

Ազգային վարչութիւնը օրը օրին հետեւելով ժողովրդի մէջ տարածա- նուած սպառնական լուրերին, ապա- գայանակնկալ խայտառակութիւններէ առաջն առնելու համար, կը պարտա- ւորուի սեպտ. 17ի (Ն.Տ.) կերակրին մի քանի «քրիստոնեայ ծպտեալ ոստի- կան»ներ կանչել եկեղեցիներ մէջ կե- նալու և միանգամայն պաշտօնական յայտարարութիւն մը կը կախէ եկե- ղեցիի դուռը սա իմաստով թէ «1896 թուին ազգ. խառն ժողովի մէկ շրջա- բերականով Սըբազան Օրմանեանի

անունը պատարագի մէջ յիշատակելը մեզ հրամայում է և այդ կը շարունակուի մինչև այն ժամանակ, երբ նորինման շրջաբերական մը մեզ պատուիրէ զադրեցնել այդ անունն յիշատակելունը: Հակառակ պարագային, օրէնքի դէմ՝ ըմբոստացող և և կեղեցական արարողութիւնը խանգարելու սրբապղծութիւն գործողներն ուստիկանութեան պիտի յանձնուին...»

Կիրակի առաւօտ, հետաքրքիրներ, ցուցարարներ և ընդդիմադիրներ բազմութիւն մը խոսուած էր եկեղեցիի բակը: Կամաց կամաց «Առաքելոց»ի ժամանակը կը մօտենար: Ոգևորուած յիսարամիտ դասակարգն իր պաշտօնը չարաք (1) առաջնորդողներին կը սպասէր. տրտունջ և հիասթափում իրար կը յաջորդէին: սրճարանների ճամբարտակ «հերոս»ներէն և ոչ մին կերևար: Եկեղեցիին մէջ միայն մէկի մը «չիշուի»ի փոքրիկ ճիւղ ուստիկանի մէկ ակնարկով լուսութեան մէջ խնդրուեցաւ և ամեն ինչ խաղաղ անցաւ այդ օր:

Պատարագի աւարտումէն վերջ, եկեղեցիին բակը մէկ երկու երիտասարդներ տաք վիճաբանութեան բռնուած ատեն, ուստիկաններ զանոնք ձերբակալել կը փորձեն: Մէկ քանի տաքութիւններ անմտօրէն կը գոցեն եկեղեցիի փողոցին դուռը (որ «տիրացու» խմբագրի թերթին մէջ «տաճարի դուռ» նշանակուած է) և, ուստիկանների ըսածին նայելով, նոյն իսկ արհամարհական ու նախատական խօսքեր կուղղեն ուստիկաններին և ներսը կը փակեն զանոնք, մինչև որ Տէր Մամբրէ Հայրը պարտաւորուած կուգայ և կը վստահացնէ թէ «Չպիտի թողու որ ոչ մէկին ձերբակալելով տանին» Այն ատեն դուռը կը բացուի և ուստիկաններն իրենց հետ եղած այդ վարմունքէն դժգոհ կը մեկնին եկեղեցիէն:

Այս պարագային, առիթէն օգտուելով պատէն կախուած յայտարարութիւնը կտորտելու, պատուելու և քոչոչոչապաշտական միջոցներով անպատուելու քաջասրտութիւն ունենալ կը ցուցնեն ոմանք:

Ամեն բան վերջանալէն յետոյ, պաշտօնը չարաքներ յայտնի ներկայացուցիչներ և կը մտնեն և իւր արժանաւոր հետեւողներն ընկերակցութեամբ առաջնորդարան կը խուժեն ուր հայհուհներով և գոռում գոչումներով կը ջանան ճնշում բանեցնել Տեղապահ Հօր վրայ որ «յաջորդ կիրակին պատրիարքի անունը չիշուեալու գրաւոր խոստում» տայ իրենց, երբ մէկ երկու ընդդիմադիր երիտասարդներ լուրջ և խիստ յայտա-

(1) Ծանօթ հանրագրութիւնը Բաղաճական ժողովին ներկայացնող չորս պատգամաւորներէն մէկը յայտարարեք էր ժողովին թէ «Այս հանրագրութիւնը ստորագրողներն ամենքն ալ պայտքը չըստինքն և ստորին դասակարգի մարդեր են (!!!): ամեն բան յուսար է իրենցմէ, մենք ցարք հազիւ կարողացած ենք զըստել այդ անգոստայները...» և այլն և այլն, որով այնքան օյրճախօս կերպով փաստեր ընծայեց Բաղաճական ժողովին խիստ վարմունքը արդարացնելու:

րարութիւնը կը լռեցնէ խոստանք, պաշտօնը չարաքներ պարոն ներկայացուցիչը դարձեալ պերճախօսի հովեր առած, ափեղցիկեղ խօսքեր կը թափթփէ բերնէն ծիծաղելի բացազանչութիւններով, այնպէս որ Տ. Մամբրէ Հայր ալ չվարանի իրեն ըսելու: «Լռէ՛: այս ամեն խայտառակութիւնների ու խռովութիւնների պատճառն ու շարժառիթը դու ես» Այլևս կորագրուի, ինք և իւր հետեւողներ յուսալքեալ դուրս կենն առաջնորդարանէն, յաջորդ կիրակի գործադրելու տղայական սպառնալիքներով:

Ուստիկանութիւնն իրեն հետ եղած վարմունքն իրեն նախատինք մը համարելով գրգռուեց է, Միենոյն գիշեր, ուստիկանպետ Գուպրան պէյ առաջնորդարան կուգայ Տեղապահ Հօրմէն «խռովարար»ների անունները պահանջելու: Քահանան կը պատասխանէ խանէ թէ «Չեմ ճանչնար»: Ի վերջոյ քահանայէն կը պահանջէ ծանօթ հանրագրութիւնը, ըսելով թէ «Անով ես կարող կը լինիմ խռովարարները գրտնել»: Քահանան կը պատասխանէ «Իմ քովս չէ և իմ իրաւասութենէս ալ վեր է զայն ձեզ յանձնելը: Գիւսնատունն է և Գաղաքական ժողովի դործն է այդ» Պաշտօնեայն իւր փափաքածին չհանելով հանգերէ, իւր գոհունակութիւն կը յայտնէ քահանային, ըսելով թէ «Դուք ձեր պարտքը կատարեցիք ձեր «քահանայապետ» վարմունքովը, ես ալ պէտք է իմ պարտքս կատարեմ իբրեւ ուստիկանպետ»: Եւ դուրս գալով եկեղեցիէն, կերթայ այդ փողոցի մէջ գրտնուող երկու սրճարանները կը մտնէ և հոն գտնուած 25 Հայեր ձերբակալել կուտայ անխտիր, որոնք ձեռնակապներով բանտ կառաջնորդուին: Այս անակնկալ դէպքը կը զարմացնէ Տեղապահը որ քանի մը մարդոց խնդրանք անմիջապէս զիջեանց կառավարութեան կը դիմէ պատճառն հանկուար և բանտարկեալներն ազատելու համար: Իրեն կը պատասխանուի թէ «Գիշեր լինելուն համար բան մը չէ կարելի անել»:

Թաշորք օր, Տ. Մամբրէ Հայր կերթայ ուստիկանութեան նախարար անգլիացի Հարվիս փաշային, որ կը խոստանայ անմիջապէս արձակել տալ, ցաւ յայտնելով միանգամայն որ «Հայերն իրենց այդ ըմբոստ ընթացքով կառավարութեան պաշտօնեաներն անպատուած են» և այլն: Նոյն օրը բոլոր բանտարկեալներն իր ներկայութեան կանչել տալով Հօրվիս փաշան իւր առկան ոճով խիստ յանդիմանութիւն մը կուղղէ ի իրենց բանտարկութեան պատճառը «ուստիկաններին վրայ դուռը գոցելու իրենց ըմբոստութիւն»ը կը ցուցնէ:

Ահա այս ալ խռովայողներն առիթ չինեցին նորանոր շահատակութիւններ: Հայութեան պատիւը պաշտպանելով (!) և վերականգնելու համար, «կառավարութեան դէմ պէտք է դատ բանալ»: ուստի և միթիմի մը անհրաժեշտ է: Սրճարանի մէկ անկիւն միւս նոյն գիշեր Դաշնակցական դռնիցէն

ինիստ գումարուած, մի քանի տասնեակ յիսարամիտների, ինչպէս և հետաքրքիրների ու մի քանի հակակիրների ներկայութեամբ իւր որոշումները պարբերաբար Պր. ատենախօսի աւանջը կը հասցնէ, որ ալուձախ հայհուհներ թափելով, այս ու այն մրտեղ կը ջանայ, և Ազգ. վարչութեան թշնամանելէն վերջ, իւր ատենախօսի փրփուրներն Տեղապահին դէմ ժայթքելով բարկացալով, կը յայտարարէ որ «Տէր Մամբրէն հրամայած է ձերբակալել այն ամենը որ հայ անունը կը կրէ»!!? Եւ սակայն այս անհեթեթ սուտը կլլած ու մարսած են իբրեւ զուտ ճշմարտութիւն այն միամիտ մարդիկ, որոնք տխրահոգ կ'առնային իրենց մեքենայութիւններին սպաս դրած են իրենց ոչխարաւնոտքիւնը:

Միթիմի (այսինքն գոմիդէն) կորոչէ դատ բանալ կառավարութեան դէմ «հայութեան (իմա Դաշնակցութեան) եղած այս նախաախնքը սրբելու համար...»:

Այս բարքեր և ժամանակներ իսկապէս հայութեան նախատինք հանդիսացող և մուծի մէջ գործող սրճարանի հերոսներն, փոխանակ իրենց կատարած խռովարարութեան պատասխանատուութիւնն քաջաբար իրենց վրայ առնելով երթալ կառավարութեան բացատրելու թէ իրենք գործած են և այս ինչ արդարացուցիչ փաստեր ունին և խնդրելու որ անմեղներն արձակուին բանտէն, շատ ուշ իրենց խայտառակութիւնները ծածկելու մեղմացուցիչ պարագաներ գրտնել կը յուսան «ազգի պատիւ վերականգնելու» հրապուրիչ պրօպագանդիստով և կը ջանան խուլ անկիւններ մի քանի միամիտներ խաբել և այդ անունով հանգանակութեան մը սկսիլ:

Դրամ, ուժ, դարձեալ դրամ ժողովել կենն...:

Երեք փաստաբաններ վարձուած են և դատավարութիւնն սկսուած է: Ի սրտե յաջողութիւն ցանկացողներէն եմ. գէթ վերջին անգամ ևս առիթ չորուելու համար տեղական հայ առեւտրականներ, որ մի քանի խռովայողներն արարքին ամբողջ ազգը պատասխանատու բռնելով, անուր բացատրութիւններով հայ ազգը կորակէ:

(Շարունակելի)
ԱՐԾՈՒՆԻ

Պ Ս Ա Կ Մ Ը
Յ. ԶԱԲԵՐԵԱՆԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻ ՎՐԱՅ

Տէր խմբագիր,
Երբ Յարութիւն Չաքըրեան, Ֆրանգի Նիկողոս եպիսկոպոս և Բանոս անուն Չէյթուցիք, Չերքեզներու և Տաճկաց դէմ՝ օրինակելի յալթանակ տանելէ ետեւ, չլթայակապ կ'աօլիս կեդրոնական բանտը բերուեցան, այն ատեն իրենց չլթայի մէջ ունեցած անվեհեր և հպարտողոյն վրայ ունեցած չաքմաճ զգածուեցալ, զի տեսալ որ մեղի ահուղող ազգող տանջանքը, բանտը ու մահը անոնց ձեռքին մէջ խաղալիկ եղած են: ուստի, ըստ որում Չաքըրեան բարեկամս, ազգակիցս և սրտակիցս եր և չէի կրնար աղաճան:

դաշար պսակ մը բոլորել իւր ճակտին, հետեւեալ յիշատակարանը գրեցի, լաւ չեմ յիշեր, գրեթէ քսան երեք տարի առաջ:

Այսօր, որ սիրելիս Չաքըրեան թողած է աշխարհ և թերեւս քեզի ու ինձի կը սպասէ, զայս իմ սրտի ձայն (1) ուր ուրեմն ձեր միջոցաւ կը յանձնեմ պատմութեան:

Գիտենք որ բարձրագոյն հեղինակ մը, աշխարհավար քաջ մը, անգուգական հայրենասէր մը ըստ պատմութեան ունեցած է իւր նախանձորդները, որոնք հազար բարեաց փոխարէն գտնելով անհիմն և անարժէք առարկութիւններ, մինչև գերեզման կը ճգնին մեռցնել անոնց դիւցազնաւ կան առաքնութիւնները:

Չաքըրեան ևս ունեցաւ իւր մոլեգին նախանձորդները: բայց արեւ ծածկող կտոր մը ամպ որչափ ատեն որ կրնայ նորա անդիմադրելի արշաւանքը կասեցնել, նոյնչափ և կրնան անձնամորհներ Չաքըրեանի ճշմարիտ և բոլորանէր հայրենասիրութիւնը և դիւցազնութիւնը աղարտել: հետեւ, բար Չաքըրեան, արի և անձնուէր Չէյթուցին, դիւցազնաբար ապրեցաւ և մեռաւ: Երանութիւն իւր պաշտելի յիշատակին:

ՍԻՄՈՆ Հ. Մ. ՖԵԼԵԿԵԱՆ

ՀԱՅԵՐ Ի ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Արմենիայի ընթերցողներին յայտնի է արդէն որ անցեալներ պարսիկ ամբարշտ Դազվինի մէջ յարձակում գործած էր Հայերի վրայ և 2 տուն կողպտած: Կը լսենք այս անգամ որ Պարսից կառավարութիւնը՝ Դազվին քաղաքի թիւրք հասարակութիւնը պատժելու համար, ասոնցմէ 18 հազար թիւմէն (մօտ 95 հազար ֆրանկ) տուգանք որոշած է առնել, որմէ 7000 թիւմէնը պէտք է վճարուի ֆուսուած Հայերին: Ահա ինչպէս կը պատժեն յանցաւոր ամբողջ քաղաք մը:

ԱՄԵՐԻԿԱԻ ՄԵՋ ԶԵՆՈՒԱԴՐՈՒԱՄ
ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅ ՎԿԱՐԱՊԵՏԸ

Ամերիկայի Հայերն որ իրենց առաջնորդ եպիսկոպոս մ'ունին այժմ, գիւրութիւն ևս ունեցան իրենց ծանօթ եղող և յարմար տեսած անձը իրենց համար քահանայ կամ վարդապետ ձեռնադրել տալու, փոխանակ կ'աօլիս գիւմելու և իրենց շատ ծանօթ չեղող եկեղեցական մը բերել տալու: Գեր. Յովսէփ եպիսկ. Սարաճեան՝ Ուսթըրի հովուական թեմի Երեսփոխանական ժողովի միաձայն խնդրքին համեմատ, Տիրա կարապետ Մարգարէ կէսեանը վարդապետ ձեռնադրեք է հօկտ. 15ին: Ուսթըրի վրայ թեմական հովիւ նշանակելով:

Արժ. Մարգարէկեան զարգացած և կրօնագիտութեան հմուտ մէկն է և իր ազգային զգացումները մասին գովեստով կը խօսուի: Բերովիտէնի բողոքական Հայերի քարոզիչն էր և ու-

(1) Այդ ոտանաւոր, յիշատակարան կը հրատարակուի Արմենիայի առաջիկայ թերթի մէջ:

ԽՄԲ.

«21 հոկտ. 1899. — Տիա՛ր, ո՛չ մի
նպատեհութիւն և ո՛չ մի պետական
աղտնիքի վտանգ կը տեսնեմ որ ինձ

արգելել որոշ կերպով պատասխանել
ձեր նամակի կամ թղթատրել ներկա-
յիս հրատարակութիւնը: Արտաքին
գործերի իմ պաշտօնավարութեան մի-
ջոցին, թրանսվալի դէպքերն ուշա-
գրութիւնս գրաւած էին թէ՛ մարդա-
սիրական տեսակետով և թէ՛ Մատա-
կաքարի մէջ մեր ունեցած ազգային
շահերին և ոսկեհանքերի մէջ բռնուած
անհատական մեծ շահերին տեսակե-
տով. ուստի առիթ ունեցայ այս նկատ-
մամբ թղթակցելու մեր ազնիւ հիւպա-
տոս Տ. Օպերի հետ և ձեռքէս եկած
ոեկ օգնութիւն իրեն ընելու:

«Նոյնպէս բարեհաճութեամբ ըն-
դունեցայ պէտք չանհապառնութեան
զրկած պատուիրակը, բայց չուզեցի
իրեն հետ խաղալ այն անբարոյական
խաղը որ է տկարները քաջակերել
գիմադրութեան երբ այդ գիմադրու-
թեան մասնակցելու որոշում տրուած
չէ, ո՛չ Անգլիա և ո՛չ Ալմանիա ինծի
երբէք չեն առաջարկած այս խնդրի
վրայ իրենց տեսութիւններ փոխանա-
կել Ֆրանսական կառավարութեան
հետ. նոյն իսկ չեմ յիշեր ալ թէ չու-
րեքարթի օրերի իմ ընդունելութիւն-
ներն մէջ կամ անգլիական դեսպան
Լորտ Տըֆրինի կողմէն և կամ ալմա-
նական դեսպան Մէնսթէր կոմսի
կողմէն ոեկ խօսակցութեան նիւթ ե-
ղած լինի:

«Հաճեցէք, Տիար, ընդունիլ իմ բարձր
ակնածութեան հաւաստիքը: Պէ թէ ԼԼԾ»

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

Պուլկարիաի վաճառականութեան և
երկրագործութեան նախարար Տ.
Նաչովիչ և գանձալին նախարար Տ.
Թէնէֆ գնացած են վիեննա, պուլկա-
րական նոր փոխառութեան մը համար
լէնտէրպանքի և Պանքվէրէնի հետ
վերջնական բանակցութիւններն ընե-
լու: Կերեի թէ գործը բաւական դըժ-
ուարութիւններ հանդիպած է:

— Ներկայ տարիի առաջին եռամ-
սեային մէջ, Յունաստանին արտասահ-
մանի հետ ունեցած առևտուրը կը
ներկայացունէ հետեւեալ թուանշան-
ները. 32 միլիոն, 254 հազար, 45 ֆր-
ապրանք ընդունած է օտար երկիր-
ներէ և 18 միլիոն, 654 հազար, 414
ֆր-ապրանք զրկած է օտար երկիր-
ներ: Անցած տարիի նոյն ժամանակա-
միջոցին հետ բաղդատմամբ՝ այս տա-
րիի ներածութիւնը 2,709,299 ֆրանք
պակսած և արտածութիւնը 3,270,871
ֆր. աւելցած է:

— Պրագիլիաի մէջ ժանտախտ ծա-
գած լինելուն պատճառով, խահուէին
գինը բարձրացեր է:

ԼՈՒՍԻՆԱՆ ՍՐԱՋԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԸ

Ցանկական բռնութեան նահատակ
եղող Խորէն Նարպէյ-Լուսինեան Սըր-
բազանի պատկերը ընտրել թղթի վը-
րայ տպուած կը ծախուի Արմէնիայի
խմբագրատունը: Գինն է 65 սան-
թիմ, փոստի ծախքը խմբագրատու-
նէն վճարուելով:

Ինչպէս ամեն լրագիրներ, Արմէնիան
ալ կընդունի ծանուցումներ հրատարա-
կելու համար. անոնք որ պէտք կունե-
նան Արմէնիայի միջոցով մէկի դիմում ա-
նել կամ մի բան յայտարարել, պատրաստ
ենք ընդունել իրենց ծանուցումներ, ըստ
լրագրական սովորութեան: Ծանուցում-
ները գիները նշանուած են Արմէնիայի
հակառէ, տառէ՝ յրաջ հաշուելով. 1 եր-
կաթագրի (քլիսագրի) համար 2 սանթիմ
և 1 բոլորգրի համար 1 սանթիմ: 3 ան-
գամ դրուելիք ծանուցումի գինն վրայ
% 10 զեղչ կը լինի. 10 և աւելի ան-
գամներ դրուելիք ծանուցումի գինն վը-
րայ 0/0ին 30 զեղչ: Սակարկութիւն չը
դուռուր:

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄՆԵՐ

ԾԱՆՈՒ ԳԻՐԳԵՐ

Արմէնիայի խմբագրատան մէջ
ծախու կը գտնուին հետեւեալ գիր-
քերը որոնց առջեւ նշանակուած գի-
ներն մէջ հաշուուած է նաև զրկե-
լու փոստի ծախքը:

Ծրարները ապահովագրուած
(recommandé-registré) ստանալ ու-
զոյնքը պէտք է որ ամեն մէկ ծրա-
րի (մինչեւ 2 քիլո) համար 25 սանթիմ
ապահովագրութեան ծախքը վճարեն:

ԺԲ

ՀՐԱՏԱՐԱԳՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ՆՄՈՅՇՆԵՐ

Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ԳՐԱՐ ՈՏԱՆԱԻՈՐՆԵՐԷՆ

Մ. Փորթուգալեանի գրած հայրե-
նասիրական ոտանաւորներէ մի քանի
ամփոփուած են այս տետրակի մէջ իբ-
րեւ նմոյշներ զանազան քաղաքներէ
մէջ և զանազան տպագրութիւններէ
տակիւր երբեմն գրած ոտանաւորներին
որոնք ժամանակին հրատարակուած չի
լինելով կորսուած են այժմ: Այն մի
քանի ոտանաւորներ որոնք իբրեւ նմոյշ
ամփոփուած են այս տետրակի մէջ,
ցիր և ցան կը գտնուին Կ. Պոլիս տը-
պագրութեան ազգային երգարաններէ
մէջ՝ որոց վերստին տպագրութիւն
վաղուց արդէն արգելուած է, և Աթէ-
ն Արմէնիա լրագիրներին մէջ: Նմոյշներ
մէջ փոքրիկ տեղեկութիւններ տըր-
ւած են նաեւ թէ այդ ոտանաւորներ
ի՞նչ տպագրութիւններ տակ ներշն-
չուելով գրուած են: Գինն (10 սանթիմ
15 սանթիմ):

ՄԻ ՊՈՒԼԿԱՐ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ (ՉԱՔԱՐԻԱ ՍՈՌՈՒՄԱՆՈՎ)

ՅՐԱՆՍԵՐԷՆԷ ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՄԻՐՏԻՑ ԳՈՐԾՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

1894

Պուլկարիաի անկախութեան հե-
րոններէ մէկին, Զաքարիա Սթոյա-
նովի, որ իր ընդունակութեան շնոր-
հով յաջողեցաւ մի լեռնաբնակ գիւ-
ղացի հովուի պարզ վիճակէն հետզ-
հետէ արհեստաւոր, վարժապետ, յե-
ղափոխական գործիչ, խմբագրապետ
և վերջապէս ազատ Պուլկարիաի Ազ-
գային Ժողովի նախագահ դառնալ,

խիստ հետաքրքրաշարժ կենսագրու-
թիւնն է, ուր ուշագրութեան արժանի
տեղեկութիւններ կան նաեւ Պուլկա-
րիան թիւրքի լուծէն ազատելու աշ-
խատող պուլկար հայրենասէր յեղա-
փոխականների գործունէութեան մա-
սին: Սկիզբը գրուած է նաեւ հեղի-
նակին, Բրոֆէսէօր Լուի Լըփէի, և
թարգմանչին միջեւ եղած թղթակ-
ցութիւնը այս գրքի հայերէն թարգ-
մանութեանն աւելով:

Հեղինակը շատ երաւամբ կը գրէ
իր յառաջաբանի վերջ թէ «Զար-
մանք պիտի պատճառէ ինձ եթէ ըն-
թերցողների հետաքրքրութիւնը
չարժի պետական մարդ դարձած մի
գիւղացիի այս վաւերական պատմու-
թեան վրայ»:

Գինն է փոստի ծախքով մէկտեղ
1 ֆրանկ և 40 սանթիմ:

Տարածելու համար մեծ քանակու-
թեամբ առնողներին 25 % զեղչ կը
լինի:

(Պարսկաստանի Հայերին համար
1 ֆրանկ է):

— HISTORY of the ARMENIANS
IN INDIA. From the earliest times
to the present day. By MESROB J.
SETH Armenian examiner to the U-
niversity of Calcutta and Member of
the Asiatic Society of Bengal. Calcut-
ta. 1895.

(Price: 5 francs at Marseilles or 5
fr. & 50 centimes post free.)

(Մարսէյի մէջ 5 ֆրանկ է. Մար-
սէյէն դուրս զրկուելու համար 5 ֆը-
րանկ և 50 սանթիմ):

— ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ.
(Յատկապէս պատրաստուած Ամերի-
կայի Միացեալ Նահանգաց Հայ գաղ-
թականներուն կեանքի, ժամանակի և
գրամի խնայողութիւն ընել տալու
հարկ եղած զիւրութիւններն ընծա-
յելու համար): Աշխատասիրեաց
Պետրոս Ռ. Թորոնտան. Տպագր-
ելու Երբ, Էլիաս Խալաւ և ընկ. 1897:
Ամերիկա գնացող Հայերին և կամ
արդէն հոն գտնուողներին համար շատ
կարեւոր գիրք է: Գինն է 1 ֆրանկ
և 25 սանթիմ:

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱՅ (1794-1894) ՅՈՐԵԼԻՆԻ ՊԱՏԿԵՐԸ

Հայ ազգին մէջ լրագրի սկզբնաւո-
րութեան դարադարձին աւելով 1894
թուականին հրատարակուած այս միա-
ծալ գիրքով և լուսատիպ (phototypi-
que) չքեղ պատկերի մեծութիւնն է
50×35 հարիւրորդամէթր և տպուած
է 70×45 հարիւրորդամէթր քարտ-
նի (carton) վրայ այլ և այլ բնագրով:
Մէջտեղը գրուած է հայ լրագրու-
թեան հիմնադրին, Տ. Յարութիւն
Քէնյ. Շմառնեանի, պատկերը և բո-
լորտիք՝ 1894ին հայերէն լեզուով
հրատարակուող բոլոր լրագիրները,
անոնց գրէթէ ամենքի խմբագրապետ-
ների պատկերներով:

Գինն է 4 ֆրանք, ճանապարհա-

ծախքը մէկտեղ հաշուած. իսկ Պարս-
կաստանի համար 2 ֆրանք և 50
սանթիմ:

Գաղեմքեարեան Հ. Գ. — Պատմու-
թիւն Հայ լրագրութեան ի սկզբանէ
մինչև մեր ժամանակը. Հատոր Ա.
1794-1860: Մէկ լուսատիպ պատկե-
րով: Գինն է, ճանապարհածախքով
մէկտեղ, 2 ֆր. և 50 սանթիմ:

Վերագրեալ թէ՛ պատկերը և թէ՛
գիրքը կարելի է ստանալ Արմէնիայի
խմբագրատունէն, արժէքը կանխիկ
զրկելով:

ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ ԳԱՆՁԱՆԱԿ ԱՐՄԵՆԻԱ ԼՐԱԳՐԻՆ

Արմէնիայի շրջանի սկզբէն (օգոստոս)
բաժնորդ եղած լինել և կանոնին հա-
մեմատ իրենց բաժնորդագին 20
ֆրանքը կանխիկ վճարել փափագող
ներին մի զիւրութիւն տուած լինե-
լու համար, ահա մենք ծախու հանա-
ք «Խնայողական գանձանակի ԱՐ.
ՄԷՆԻԱ լրագրի»:

Այն անգամ երբ մարդ գիւրու-
թիւն ունենայ արծաթ 50 սանթիմից
մը (10 սենթիմ ամերիկեան = 50 սենթիմ),
թիւքա պուլկարական = 50 պանթի-
ռուանական և այլն) մէկ կողմ դնելու
կը ձգէ այդ խնայողական գանձանա-
կի մէջ, ուր ձգուածը ալ անկա-
րելի է որ դուրս հանուի մինչեւ որ
Արմէնիայի բաժնորդագին 20 ֆրան-
քը (40 հատ 50 սանթիմից) մէջը լի-
ցուելով չամբողջանայ Այդ ժամանակ
միայն կրնայ պարպուիլ, տակի կողմէ
կափարիչը դարձնելով և պարպուե-
լէն յետոյ նորէն կրնայ գոցուիլ 20
ֆրանքի մի նոր խնայողութիւն ա-
գոյացունելու համար:

Գանձանակը դիւրատար փոքրիկ
բան մ'է որ մինչև իսկ գրպանի մէ-
կընայ պահուիլ եթէ ուզուի: Վրան
չինուած կայ նաեւ քանակաչափ մը
որ գանձանակին մէջ ձգուած դրա-
ները 5 ֆրանքի հասածին պէս, և
սկսի այնուհետեւ ցոյց տալ թէ մէջ
գումարը ո՞րչափի հասած է:

«Խնայողական գանձանակի» զին-
ն է 2 ֆրանք. Այդ գումար մեզ վնա-
րողին կը զրկենք գանձանակին հետ
մէկտեղ մի ստացագիր որի վրայ նյա-
նակուած կը լինի գնողի անունն ու
հասցեն: Եթէ ՄԻՆԵՆՈՅՆ ԱՆՁԷ՝
առանց ուշանալու ժամանակին բաժ-
նորդ գրուելով Արմէնիա լրագրի տա-
րեւրանի սկզբէն (օգոստոս ամիս), 18
ֆրանքի հետ մէկտեղ յիշեալ ստացա-
գիրը վերագրաւորուէ Արմէնիայի
խմբագրութեան, ամբողջ մէկ շրջան
բաժնորդագին 20 ֆրանքը վճարա-
կը համարուի, որով «Խնայողական
գանձանակ» ձրի կը մնայ իրեն:

ՅՆՕՐԷՆ—ԻՄԱԳԻՐ

Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ՄԱՐՍԵԼ

Հայերէն տպարան Մ. Փորթուգալեան

Le Gérant: François CARRIERE

Imp. M. Schickler, 9, Quai du Canal, Marseille.